

1 ספר שמות פרק כד

- (א) וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עַלְהָ אֶל ה' אֱתָה וְאַחֲרֵנוּ נִדְבָּן וְאַבְיָהוּ וְשָׁבָעִים מִזְקָנִי יִשְׂרָאֵל וְהַשְׁתְּמִיחָתָם מַרְחָק:
- (ב) וְגַעַשׂ מֹשֶׁה לְבָדוֹ אֶל הַנָּהָר וְהַסְּמִינָה לֹא יַעֲשֵׂו וְהַעַם לֹא יַעֲלֵו עַמָּה:
- (ג) וַיַּבְאֵר מֹשֶׁה וַיְסִפֶּר לְעֵם אֶת כָּל דִּבְרֵי ה' וְאֶת כָּל הַמְשֻׁפְטִים וַיַּעֲנֵן כָּל הַעֲשָׂה מִזְקָנִי כָּל הַדָּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נִعְשָׂה:
- (ד) וַיַּכְתְּבֵר מֹשֶׁה אֶת כָּל דִּבְרֵי ה' וַיַּשְׁכַּם בְּבָקָר וַיַּבְנֵן מִזְבֵּחַ תְּחִת הַקָּר וְשָׁתִים עַשְׂרָה מִצְבָּה לְשָׁנִים עַשְׂרָה שָׁבֵטִי יִשְׂרָאֵל:
- (ה) וַיַּשְׁלַח אֶת נָעָרִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֵוּ עַלְתָּה וַיַּזְבְּחוּ זְבַחִים שְׁלָמִים לְה' פְּרִים:
- (ו) וַיַּקְרַח מֹשֶׁה חָצֵי כְּדָם וַיְשַׁם בְּאֶגְנָתָה וְחַצֵּי כְּדָם זָרָק עַל הַמִּזְבֵּחַ:
- (ז) וַיַּקְרַח סְפִיר הַבְּרִית וַיַּקְרַא בְּאֶזְנִי הַעַם וַיֹּאמְרוּ כָל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נִعְשָׂה וְנִשְׁמַע:
- (ח) וַיַּקְרַח מֹשֶׁה אֶת כְּדָם וַיְזַרְקֵר עַל הַעַם וַיֹּאמֶר הַגָּה דָם הַבְּרִית אֲשֶׁר פָּרָת ה' עַמְּךָם עַל כָּל הַדָּבָרִים הָאֶלְהָ:

2 רשי' על שמות פרק כד פסוק א

(ה) וְאֶל מִקְהָה לְמִילָה עַלְהָ – פְּלִזָּה אוֹ נְלִימָלה קְוֹלָט עַקְלָתָה לְדִכְלוֹת וְכֵל' צְמִיּוֹן נְלִימָלה לוֹ עַלְהָ:

....

וְאֶת כָּל הַמְקֻפְטִים – (מְכַלְתָּה בְּפִי יִתְלוּ) ז' מְלֹתָן נְלִיטָוּ כַּנְּתָוּ כַּנְּתָוּ. וְקַבְתָּה וְכַגּוֹלָה לְכָנָה וְלְסָסָה וְלִינְיָה:
קַנְּתָנוּ לְסָסָ נְמִלָּה:

3 רמב"ן על שמות פרק כד פסוק א

פרשה זו קודם עשרות הדברות בארבעה בסיוון נאמרה לו, לשון רשי' ויאמר ה' אל משה עלה אליו החרה והיה שם, לאחר מתן תורה נאמר לו כן גם אלו דבריו ז"ל ואין הפרשיות באות כסדרן ולא כמשמען כלל ועוד כתיב (להלן) בפסוק ג ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים, שהם המשפטים האלה הכתובים לעליהם, שאמר בהם (לעיל כא) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, כי איינו נכון שיהיה על המשפטים שנכתבו בני נח ושנאמרו להם במרה שכבר שמעו וידעו אותם ולא יאמרו "ויספר" אלא בחידשות אשר יגיד: וכבר היטיב לראות ר"א שפירש העניין בסדרו, ואמר כי עד הנה (מלעיל כ כב עד כג לג) ספר הברית - והנה הפרשיות כלן באות כהוגן, כי אחר מתן תורה מיד בו ביום אמר משה מה תאמר אל בני ישראל אל אותם ראייתם כי מן השמים דברתני עמכם (לעיל כ כד), והתחל לחשור ולהזהיר על ע"ז לא תעשון אתי (שם כ ג), וזכה אותו ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, וכל המצות הבאות אחרי כן, והשלים באזהרת הע"ז שימצאו בארץ ובעובדיה (לעיל כג לב לא) ואמר לו אחרי צוונך זה להם, עלה אל ה' אתה ואחרון והזכירה הפרשה כי משה עשה כמצות ה', ובא אל המחנה ויספר לעם את כל דברי ה' (פסוק ג) כאשר צוה אותו מה תאמר אל בני ישראל וגוי (לעיל כ יט), ואת כל המשפטים כאשר צוחו ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (לעיל כא), וקבלו הכל בשמהח ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה והטעם, כל הדברים האלה אשר דבר לך השם נעשה, כי מאמנים אנחנו בדבריך, כמו בספר במשנה תורה (דברים ה כד) ואת דבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלהינו אלקיך ושמיינו ועשינו ואז כתבם משה (פסוק ד)

4 גור אריה על שמות פרק כד פסוק ג

[ג] שבע מצות שבת כבוד אב ואמ וכו. הרמב"ן (פסוק א) הקשה על זה דהא לשון "ויספר" משמעו שלא ידעו אותם ואלו המצוות כבר ידעו אותם, ואין זה קשיא, שספר להו שהם משפטיים ויש עונש עליהם, כי העובר המשפט יש לו עונש, ועל זה אמר "כל המשפטים", כי מפני שבאו להתגיר, ומודעים לו מכך מצות ועונשן (יבמות סוף מו), וכך אמר להם אלו המצוות ועונש שליהם. ושיק בזה "ויספר", כי לא ידעו עונשן וחומר שלחן. ואין ספק כי אחר קבלת התורה בברית ובאה הוא יותר מעונייש עליהם, ודבר זה אמר להם, ועל זה שיק "ויספר", שלא ידעו זה, ודבר זה צריך אל גור שבא להתגיר (יבמות סוף מו):

5 חידושי מרן הר"ץ הלוי

6 רשי' על שמות פרק כא פסוק א

(ה) וְאֵלֶת הַמִּקְפְּטִים – (ק"ל) כֹּל מָקוֹם צְנַחֲרֵל אֵלֶת פְּמַל לְתַת הַלְּחִזְנוּנִים וְאֵלֶת מוֹסִיף עַל הַלְּחִזְנוּנִים מִהָּרְבָּת הַלְּחִזְנוּנִים מִסְנִינִי לֹא מִנִּי. וְלֹמַה נִמְמָכָה פְּלִקְתַּת לִינְין לְפָלֵקְתַּת מוֹצָח לְמַלְלֵךְ צְתְּצִים סְנַגְּלִין לְאֵלֶת פְּמַלְלֵךְ (ס"ל קְמוֹצָח):

7 פנוי יהושע על ברכות דף לה/א

בגמרא אלא סברא אסור לו לאדםכו'. משמעו מילשון כל הפסיקים דלפום הר' מסקנא דהכא כל ברכות הנחנין הן מדרבנן לבר מברכת המזון לחוד ולרש"א ברכת ז' מניין דלאחריו נמי מדאוריתא אבל בשאר ברכות מודה. ולענ"ד לכואורה יש לתמורה זהה בכל הש"ס משמע דמידי דעתיא מסברא הוי מדאוריתא ואדרבה מקשה הש"ס הא למא לי קרא סברא הווא ובאמת מילשון התוס' אין הכרע דאפשר דמה שכתבו וקרא דעתיב לעיל היינו אסמכתא בעלמא אפשר דעתכוונו להזה העניין עצמו דכיוון דסבירא הוואתו לא איצטריך קרא.

8 תלמוד בבלי מסכת כתובות דף כב/א

א"ר אסי מניין להפה שאסר הפה שהתיר מן התורה שנאמר את בתני נתמי לאיש הזה לאשה לאישה אסירה הזה התירה ליל קרא סברא היא הוא אסירה והוא שרי לה

9 תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף מו/ב

א"ר שמואל בר נחמני מניין להמושcia מוחביו עליו הראייה שנאמר מי בעל דברים יגש אליהם יגש ראייה אליהם מתקיף לה רבashi הא למה לי קרא סברא הוא דכאיב ליה כאיבא אויל לביא אסיא

10 צל"ח על ברכות דף לה/א

ומה שכטב הגאון בעל פנוי יהושע דסבירא הוא ממילא הוा מן התורה, דהרי אשכחן שאמרו הא למה לי קרא סברא הווא, שמע מינה שישברא מועיל כמו קרא. ואומר אני שהז' רק בדיון מן הדיננים כמו בכתובות דף כ"ב [ע"א] מניין שהפה שאסר הפה שהתיר, ובבבא קמא דף מ"ו ע"ב מניין להמושcia מוחביו עליו הראייה וכו', שבאו הנקומות מקשה הגמורה קרא למה לי סברא הווא, אבל לומר על דבר שהוא מסברא שהוא חשוב מצוה דאוריתא, זה לא שמענו. ואם הדבר כן לחנים נכתבו כל המצות שם שכליות

11 השגות הרמב"ן על ספר המצוות - העיקר הראשון

ולפי דעתינו כי אין ראוי למנות שום מצוה ממש יתרו למשה ובינו באילו להודיעו אותם לישראל ולזרוחם להם שחייו זרים באלו המצות תמיד כדי לשכן בינויהם אהבה ואהוה שלום ורעות, כי בכך יתמעטו התרעומות והדיננים בינויהם ולא יצטרכו למשפטים בכל עת, וזה מעצתו אליו, וגם כל העם הזה על מקומוiba בשללים, כמו שהזהיר והודעת להם, זו בית חייהם, ופיורשו שלמדו אומנות יחו ממנה, כי בה גם כן יתמעטו הנזונות והדינין ואיין מי שיביא זו בחשבונו המצות.

12 רש"ץ

13 ספר שמות פרק יט

(ח) וַיַּעֲשׂוּ כָל הָעָם יְחִזְקֻוּ וַיֹּאמְרוּ כֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נָעֲשָׂה וַיַּשְׁבַּת מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם אֶל ה'

14 רשי' על שמות פרק יט פסוק ח

(ח) ויאכז מזקה לְתַכְלִי הַנָּעַם וְגֹוי – ציוס המהילה בטוח יוס קליצי טרכי נחצנה עלה וכי מליך היה מזקה לאחיך אלך בְּמַלְאָךְ הַכְּתוּכָה לְמַלְאָךְ לְכָלָא הַמֶּלֶךְ הַוְּלָעַם מֵעֲשֵׂת לְאַחֲרֵיכֶם:

15 ספר שמות פרק יט

וינגד מזקה את דברי העם אל ה'

16 רשי' על שמות פרק יט פסוק ט

ויגל מזקה וגוי – ציוס המהילה בטוח לכינוי למלוכך:

לְתַכְלִי הַנָּעַם וְגֹוי – מזקה על דבר זה קמעתי מהס קלונס לIALIZED מנק הינו לומה הקומע מפי קליה לIALIZED מפי המלך לנונו למלוכך למתנו:

17 פרוש הגרא ז"ל על ספר יצירה - פרק א משנה ח

עד"ז נכרת ברית. אומר לך מהו עניין ברית והוא אדם שיש לו אהוב כנפשו ורוצה שלא יפרוש ממנו אבל לא להיות אצלך נוטן לו דבר שכל מגמותו ותשוקתו אליו והן נקשרים ע"י הדבר ההוא ע"פ שנותל ממנו את הדבר מ"מ כל מחשבתו שם הוא, ולשון ברית הוא הבטחה שע"י הדבר ההוא ודאי לא יתפרק ממנו, וזה עניין לשון כריתת שכורת ממנו דבר הדבוק לו ונוטן לו, וכן הוא הקשת שהआ דבר מאצלו יתברך, ונשתבשו בו כל הפילוסופים והמפרשים הנמשכים אחרים לפיו שהוא דבר מעלה מן השכל, וכן היא התורה והמליה הן דברים אמורים בין הבורא ית' ובין ישראל, וכל זה לפיו שאין יכולת להשיגו בעצמו ית'. וכן היו צרכין ישראל במשכן ומقدس לאמצים כמו ארון מ mish. שלכך נאמר כו' ועד"ז כו', ברית כמו ברית מלך שהוא דבר קיים, כן טפסין שרים פתחים וסגרין, וזה שברית כרתי לעניין:

18 תלמוד בבלי מסכת תענית זט כו/ב

וכן הוא אומר צאיינה וראיינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו ובימים שמחות לבו ביום חתונתו זה מתן תורה

19 תלמוד בבלי מסכת כתובות זט ב/א

בתולה נשאת ליום הרביעי

20 ספר המנהגים

21 גור אריה על דברים פרק יא פסוק כט

[לד] ופתחו בברכה. דכתיב (פסוק כו) "ברכה וקללה", שמע מינה הברכה קודמת לקללה. וקשה, למה נכתבו הקללות בפרשת כי תבא (להלן כז, טו-כו), ולא נכתבו הברכות. ונראה שעיקר המצווה היו הקללות, כדי שייהיו ישראל מקבלים את התורה באלה ושבועה (רש"י להלן כז, כו), אלא שפותחין לעולם בזכות תחלה (ר' סנהדרין לג.), הקדים הכתוב הברכה. ولעתום עיקר המצווה הקללות, כדי שיקבלו התורה

22 ספר השל"ה הקדוש - מסכת יומא - פרק זרך חיים מוכחת מוסר (טז)

עוד מבואר בתיקונים וברעיון מהימנה, כי מצוה יייחוד כל האצילות שהוא יהו"ה. ולשון מצוה צוותא, עניין שאמרו (ברכות ז, ב), כל העולם לא נברא אלא לצותה לזה. ומצוה אחרות יהו"ה בהיפוך שתי אחרות הראשונות, שהן מ"צ באלו"א בית"א דאת ב"ש חן אחרות יהו"ה. וכשתימא למה אחרות יהו"ה נעשו תמורה ואחריות וזה נשארו, זה יתבאר על פי מה שאמרו בפסקוק (דברים כת, כח), הנסתורות ליהו"ה אלהינו והנגלות לנו, כי הנסתורות הם אחרות יהו"ה מהשם, והנגלות הם אחרות יהו"ה נגלו. על כן אחרות הנסתורות באו בתמורה את ב"ש - מ"צ, אחרות וזה נשארו, וזה מצוה

23 אמריنعم

24 ספר זרך חיים - פרק א' משנה יח

ומעתה יש לך להבין, כי אלו ג' עמודים שזכיר שמעון הצדיק דהיו העבודה אשר זכר שמעון הצדיק, נגד זה זכר רשב"ג הדין. ואז"ל (סנהדרין ז' ע"ב) למה נסמכה פ' משפטים לפ' מזבח שתשים סנהדרין אצל המזבח, כי אלו ב' דברים העבדה ודין שניהם הם להקב"ה בפרט, כי כמו שהעבדה אליו כך הדין אל הקב"ה שנאמר (דברים א') כי המשפט לאלהים וככיניב (דברי הימים ב' י"ט) כי לא לאדם תשפטו כי המשפט לאלהים, ובפ' שופטים מוחריר תחלה על הדין צדק תרדוף לא תטה משפט לא תקח שוחד ואח"כ מזוהיר על העבודה לא תקם לך מזבח לא Tatte אשרה לא תזבח ונוי' כמו שהתבאו דברים אלו בנתיבות עולם, כי אלו ב' דברים מיוחדים להקב"ה, ועוד אמרו הממנה דין שאינו הגון כאלו נטע אשירה ובמקום ת"ח כאלו נטע אשירה אצל המזבח הרי הדין והמזבח עניין.

25 On Jewish Learning - The Builders: Concerning the Law

by Franz Rosenzweig

חדש מרכז

ואל מטבח אמר עלה אל ד'

שמות

רין הלווי

۵

בוך לעגון כויםאט נכירות מהו גס נטמן,
ולעגון זה חיין די במא שיעשו יהוחט נטמאט,
רק יוריוכיס הטע מעתאטו לקבל חת זורי ככירות
נטבעה בהלה טוינו קשוריס צכס וגהיס
ככירות עליות מעכטוו, וכלן מהו נחית נתחלה
הפרשת רק ונטה לחד ר'ל שיעשו כל חט
וילו יהוחט [טזזה נכל גס כויםאט נדרות
כמו טיזויה לבן], האל מה'כ נCKERה
לפיניכס היה ספל ככירות נ"ז יהומו גס נטמן
ר'ל טמקבלייט עליות, חת ככירות זורי
לקבל נייל, וכ"ב זמוכלהה בה'ל יהומו
מקגלייט הנו עליינו, ובינוו כמת"ב. ובניב צפ'
יתרו מהו רק טמך בגוד העש היה זורי ד',
וככל מהו יוספל העש היה כל זורי ד' וחת
כל המטאוטים, עיין זמפרשייט זאך קהי עט
פרשת ויהלה המטאוטים שניהם מתחלה אט,
וילו דמץ בעלותו לאכ סיני נטעו להמר
לעט זרלים ומטאוטים, וכדבrios בס שניהם
צפ' יתרו כה ת hollow גוי למסיס כה הלה
בדוריוס חצ' הדצ' היל צוי וטרלח, וכמטאוטים
בס פרשת מטאוטים פולא, [ויל רוזו פירוטה]
דויה לה המטאוטים, מוסג על הלא כווניות
הצ' הדצ' היל צוי יטלח, נ"ז מסיס ויהלה
הmetaוטים הלא חז'יט לפניכס, כי חיין לח'כ
הmetaוטים העש פרשת מז'ה לדמות שניהם להמר
מיין], וכmetaוטים הוג'כו רק נקצת ככירות
טג'יר נהמר מקה מז'ה קלות זמוקה מז'ה
חומרות לדוחיתן זיכמות ר' מ"ז יעוץ, האל
זצ'יל קצתה כחויל לה כי יוג' רק נהמינות
בדוריוס צל כה ת hollow גוי לד', ולכבי צפ'
יתרו זמאנר מעגון קצתה כחויל מהו רק
ויפס לפניכס היה כל כדרוייס בהלה, זכיינו
פי כה חלמר גוי נבד, היל בכלי טמאנר

יעו"ש צפירען"ו אכחן ז"ל מלטה זו
כל מה קודס עאלת הכרונות דרי'
נסيون נלהמלה לו על עכ"ל, כי מה שחלקתן
כחובות לטעי פלאות כפרשת ורכבל וכפרשת
דנחות כתלינו, לרלה מטוס לדוחמת שני
ונריס נפלדים כי טס, כי מעמל בה סיוי
ונקלת החוליה, ובניהם נכננו לזרית,
וכדוחמת נמכילת פ' יתלו כיוון שרלה
צקנו עליכן נעל כסות וחיק על כסם ח"ל
כרי יהט קזרויס עוגויס וחתופים מהל
כוו' וקצנו עליכם לה כל כמאות ע"כ, כרי
וזמחלב נכננו לזרית ונעטו קזרויס עוגויס
וציפופיס, וגיאס שחוליו ליתה קבלה הטוריה,
ונס לזריות הייכל היוכיב מיוםמת שלם
לצוכה מעמדו בר סיוי דרכתי פן חצחה
לה בדריות הצל רחו עייןיך וגוי, ולדעתה
ברמץ"ז זס"מ כוה זכ מואס מיוםמת חמוץול
צמלה"ת שבוטוף מואס צ' יעוו"צ, וכ"ב צפיגו"ט
עכ"ח פ' ורתקן יעוו"צ, וכל בגדמו צפ'
צחץ בתלינו צ' כוה צכלל מעמדו בר סיוי,
ונחלמה נב להזרכה זו שלם נצח הומה,
ובכל צפ' מטבחים מודרך מעין ניסחט
לזרית, ולמדין הנו ממג' לדוגות לנוין גירוש
שכנייט לזרית חבי ע"ז מילך ונטילך
וכלהת דמייס חמוץול ניזמות דף מ"ז
וצליות דף ע"ז. ובנג' החס צפ' יתרו
כחיך רק נעטב וכלה כתיב נעטב ונטמן
ובכליה דפיווצ' דגעט בוה עטיית כמאות,
ונצמע פירוטו קבלה בזרית, כמו שתרגס
הוינקלום נעזיר ונינבל, ולכבי צפ' יתרו
שמודרך מעין קבלה הטוריה כייתה השלחבן
רק לח לסת לרזום לקבב הטוריה לח' נכבי
כחיך רק נצטב נצ'ר, אהן בכיה סבמוועז'

יִשְׂרָאֵל

רין הלווי

במהלך תקופה קצרה ופתאום
עליהם הגיעו כוחות צבאיים ומייט
עליהם, מגל עזיה בצרית מושך זה
העת עלם ולונס, נלי כל היזח חיקת
טהר, טיבו נוראים נצחות זחת, מגל סט
בקוויש נשב לנצח, ריל צגס זה מלה
מקגליות בצרית כוֹה מפני שנן כוֹה גנוי
בל בקצ'ה, וגס קבלת בצרית מושך הויב
היה, ומכלן כמאות מלה מיעין לנשות,
вес בנצח נלו נשב כוֹה, וכן כוֹה שיטו
בל מקריה, כל מאר דזר ד' נשב חכו ספנס
לנצח בלח"כ, צגס זה כוֹה בכלל כל מאר
דזר ד', שנר שניגלה בצרית ונΚבל הותה
עלינו, ומלה דמוא לבגטמע טלבס טיבע זכלג
עטוי וקיים דזרו בל מוקס, חכו ח טמלכ"ז
מתהמטיס צו בסט טמיינטס זקל דרו כוֹה
בכל עזיה דזרו, כמת"ג.

ויל עוד צייגו כתזבב כל נטה
ונטגע, פליימ דליהת נמיהלה
פי יתרו ויקח ספל בזרית וגוי הכל לה
שמנעו מבין קלה גלזינקס וכרי לי יטעהן
הויג נתחלה בעין מכוי הויג וטנהה כהן
וגוי זעט צויש תזעל וגר שמיין יונגה
ברכות וקלות כסוף בעין מכוי הויג הלא
כחיקס וכמחפיעס וכתרות וגוי פ"כ, כרי
לטפער בזרית כי זני לדריש, כהמת מות,
דכינוי שמיין ווועטלות וועה, זניהם כי זו
ברכות וקלות, זאו עס בזרית, וועל זני
דריסים הלו כוּה זכרים נטע ונטגע, נטע
קמי על כמהות טיעטו הותן, ונטגע מל
ברכות וקלות זמקדים הותן פליקס,
דוחאנן בזרית זל ערבות מוחך וכרי גראיס
וכרי מיגל זבורכו כל כנס למינהו המן על
ברכות וקלות, ואמירין זצונעה דז לוי

גענין ניומתס נגידות חמינו גס הנטפניטס,
אנט גס קולרכו נקנלה נגידית. חבו
הנטפניטס ווקה חוויה נחניע נטרטה וחלב
הנטפניטס גין נטרטה אל נחות האליז
ונטרטה אל וחלב הנו, אף טביו שתיאן
זמן חד כמו טוילט", לכלהונג מודנית
מענן מעמוד בר סיינ וקנלה כתורה, טע"ז
לו קולרכה חמינה לנטפניטס, והצני מודנית
גען ניומתס נגידות, טע"ז נחליה פראט
וז טויס לפנוכס הלא ננטפניטס קויס
ניומתס נגידות. ועין גרמנין פ' ותרו על
פסק ויטס לפנוכס וגוי ודוק.

והנה נפתחה ור' פ"ח ה"ד נצטעל שבקווים
וipheral געטה לנטמע יהה ב"ק ויהילך להן
מי גולך נהג זב שמלה"ס מעתמיטין זו
ברוחיג וכוי עוזי לדרכו לנטמע ע"כ, וויל' זב,
גראטה עותי וכדר לנטמע ע"כ, וויל' זב,
ודתלמה מלכ"ס מהין לכט טמייע בעגען, כמו
בילדס זנוג זו מות כטמייע בעגען, מהלן
מלוחcis כל מחותם לייח עפ"י דבר ל', וגם
טמייעת לה בדורו געטה הכל פטט ע"ז
ובבר ל' שמליך מליכס זב גופל געטה טמייע
זומעיס קול לדרכו, [ויל' דזב זילו רכחות
זישער ה' טמעו טמים וכיהזין הרץ כי ל' דבר,
כי המרי שדי מדריך מליכן געטין זב כטמייע
וgets רהאן טכיה דוממת, לטמייעים ומלהזיניס],
ווגמלה דטמייעת כדבור מהוד בס זב
עוזי דברו, זוכו עוזי דברו לנטמע קוקול
לברכו, בס טמייע קוקול לדרכו לייח מכלל
עשתית דברו, בס עיר' עוזי דברו. וכמי'כ
בכל צבעת מ"ת, הילו סיyo יפהילן מיציגיס
וונעטה, כי ניגווע טמיהלך יקנלו
בכנית ויהיכ' יעטן כמו טמיינו טאמיס
בעגנית זב, כמו צבוק טזין הדרס מהדרו

חדרשי מרכז

שמות

רין הלוי

כט

המן זו קבלה לדריס ולתיג למוג הַנְּגָר לְיִקְוֹס את דרכיו כתובך כゾלת ומלמר כל כנס כבלות וכקלגות כהמוניות נספל כערית.

תְּרוּמָה

דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי.
ויבנו דכתיב זכר ה' נני יתהלך ויקחו לי
תלומך צלפון ליווי ומ'ץ, חלה דמלוכ' זו
ביסוכך ועקלך דינכ טכיה מוגנת נזור וליה
הוגנת ייחד, וכמו עיקר כמוץ של ועטזו לו
מקדש, בכיה רק מוגנת נזור וליה מוגנת ייחד
כמגואר צפס"ג לברמג'יס סוף מע' וט'ץ,
חכו ולמסויס ככתוב מלהת כל חי' השיר ידבנו
לנו ונור, דהן ליפוי כיו' זב רק לנכח וליה
היוגה כמו מה'ץ, וכן צפ' ווקכל כך קמו
מלחכים תרומה זבו מנות בז'ז'ז, שתכה
קיימת נזור לנשות כמתכן, ומסוייס כל ניזע
לנו יט'יך ונור, דעת בימין ליכה היוגה
ונתינותו כו' נכל' נדרב, וצוב מלוקך תרומה
זו משאל כתרומות של מה'ץ שז'ן נתמייצז
gas ביחסים ונתינוות כיתם מוגנת, ותרומה
לנשות כמתכן. ונור'ה נקסיף טוד, דה'ל

יל זוכ בטה"מ דקי"ל לדבוקות וכלו וכט' כבל לרייך לכיוות רק משל נזוי, ונס הס קקווין ייחד לרייך טימסלאס נזוויל, וחל"כ לה מהכשרו, על כן זכו שניהם ויקחו לי תרומה, דבצוו יקחו מכימידיטס מהת כל חי'ת האל יודנו לנו, ווועטב אלכס, וחל"כ זכו לי מקדש, וזכה ביג'מר ג"כ צפ' וויבל קחו מהתכס תרומת זוג, דבצוו יקחו מכימידיטס. וככש ככל מתרגם נת"ה מל ויקחו רבוח נzon כפרהכ, וחל"כ קהי זמת מל בנותינס וליה על בצוו, הצען צפ' וויכל מתגס סבו מנכון הפלחותה, וחל"כ קהי זמת על בצוו בלאקחים, וככינו כי"ל שעריך פהעטב מתחלה של נזוי, וחל"כ חוכבא בענודת במתן. ונראה לאסיף עוד, דיל' דונחת טיקל כדער שתחלה תרומה כו של נזוי לעזותה במאכן בימת מלו ומוועט,

מצווה

וְאַתָּה תִּצְוֹה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

יל לך היי על כל מהוי לנטרי, גס על נשיית
גנדי כבונכ שנהמר לבן, לדון לויו
כהה רק על דבר כבונכ לזרות כמגומל
צקיודין דר כ"ע ינו"ט, ועד עכשוו כהה
מלבד ממלהכת כמתן שהה רק מלהות טעכ,
ויהי דינהמרו בס גס kali כמתן כמו כזולמן
ומוניכ בס גס לזרות, הצען מ"מ בהצענית

חֲבֵם מָה הַזָּא אֹמֵר. מָה הַעֲדָת וְהַחֲקִים וְהַמְשֻׁפְטִים אֲנֶשֶׁר צָוָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲתֶם. וְאֵת אֲתָה אָמַר לֹא בְהַלְכֹת הַפְּסָחָה אֵין מִפְטִירֵינוּ אַחֲרַ הַפְּסָחָה אֲפִיקוֹן:

אוצר החכמה

אפיקומן

[נקויס] לומס. וצמפעים כו' סולל כיוון שככל גחל חומס. המכ כיינו לריין למוץ הלכית זה. ולג' כניהם סדר גמור לגולת **כסכל**. וכחצוגה על קרלוונס סוה. כי יט גנו מופת גולסתו יתפרק כי כו' זולח ומחדת. מיליהת מליינס. כי עבדים כיינו נפרעה וויליאנו כי ממלאים צו' חוק טהרות וצמופתים כנגד עצם. ולחננו עדיס גדר. כי לעניינו כייך זה. וידענו כי יד כי עטהך זלה. חלה רהי' על הלסתו יתפרק הדר ומח' מלוות צפה וליולח זה. וכחצוגה על כתנית. מה חועלת יט לנו גנטית החקois חמר טלה מתפרק לנו טעםם כייך וויליאנו כי גנטות ולחוטה. לתכלת לירוחה התי' חלקיינו לטוואן לנו כל סימויים לחויתינו כוכו. כי עם נרlicht ורלהת הילל גמי סמקרים מלוות זמה שככל גוזר חוטו כמו שנרטות מלוות (ולס) [ויליאנו יודע טעמו]. כי בעוד לרייך לקיים מלוות חרווין וולעפי' טלה מתפרק לנו רלוונט מלוות. וויה פטולה זכח לחות זכח טעמו. לטוואן לנו כל סימויים. ולרכות להחיתת כמחיש צוואנס שככלו הירוך. לחיותינו סס כוכו. וכחצוגה על כייך וויה. כיוון שככל גחל המכ כיינו לריין למוץ זה. ולמכ נט' כניהם כזבר לגירות כסכל. סיתיכ כחצוגה ולדקה חסיך לנו כי נסמור נפשות התי' כל סמלו' כזלה לפוי כי חלקיינו כלחרן לנו. כי חינו דומם סמלו' וועסה למי שטעהך וחוין מלווה. כי זה לעפאי' שטעהך קרלווי' אך לנו זכות מפי קיומו כמוני טנלוועה וועסה לקיים מלוות הילל. כי יט לנו זכות על פועלם בטנוועה. חלה על קיומו סמלו' כהאלת. כמי' ט ולדקה חסיך לנו כי נסמור נפשות התי' כל וגוי' כלחרן זכח כי חלקיינו. זכח עניין טלהת כחכס וענין חצוזהו. ודגדה נט' לדקה כל זה. ולחמוך אף הדר לנו כבלאות כפסח חיון מפעleinן חמר כפסח הפיוקן. כי זכח כטולל מטעור על כסינוי טהנו טהון לחלק לתיוקות קליות וחויניות. וכמי' ט גגמי' (פסחים קה') וכי מה חעלת צדעתן שתינויות זיין חיל' מחלק לבס לתיוקות קליות וחויניות. פירוט קודס טהוות כדי טיחולו. וכתינוי חמיכת

יעב"ץ

מה. בפ' ואתחנן [דברים ז כ]: **הַעֲדָת בְּחֹלֶם**. אין הכרע. אם הוא מקובץ מן עדה. [שנעשה' לשון ובטים מלשון יחיד. וה' השורש מעדר' נשמט לפני שלא תנוה באמצע התיב'] או הוא נפרד. כמו ועדות זזה. [ל' עדות] פסוק זה וראי דברי החכם הואר. שיודיע ומכין שיש כאן שלש בחינות חולקות במשינו אלה. א' **הַעֲדָות**. כאכילת פסח מצה ומרור. שהן מעידות על האותות והמופתים שנעשו לנו במצרים. ודהחוקים. נעלמי הטעם. כאיסור שבירת עצם ונותר וערלה. שמעכבה בו. ו**הַמְשֻׁפְטִים**. התלוים במצב הלילה. והנה זו וראי שאלת חכם. כי אם נדע נאמנה שיש בכאן כל אלה הבדיקות. ואין לו ספק באמתיהם כלל. כי הוא מאמין בה' ובתורתו. ואינו כופר בעיקר. כמו שאמר אשר צוה ה' אלהינו. רק הוא חפץ לידע גם טעמי הторה הכתומים. שלא נמסור להמון עם. כי אם לחכמים מורי ההורה בלבד.ומי כהחכם רודף אחר החכמה ומשתווק לירד לעמeka. בידעו שיש נגלה ונסתור בתורה. וזה אומרו אתכם. כי חכמים הם ויש דבר ה' אתם ועמדו בסודו. מה שלא הגיע ידו. להציג מעצמו לבודו. אמן מה שהכל תמהים מה בין אתכם ולכם. שנייהם יצאו מהכל. ואע"פ

בעת קריית השירה – עומדים.

בסעודה ליל אחרון של פסח נהגין לאכול שרווי, וכן בסעודת יום אחרון של פסח. בימים אחרים שוב מעבירין המים על השפטים. ביום אחרון של פסח: מהדרין לקדש, אחר כך מתפלליין תפלה המנחה ואחר כך סעודת יום טוב.

הבעל שם טוב הי' אוכל ג' סעודות לאחרון של פסח.

סעודה אחרון של פסח [השלישית] הייתה נקרה – אצל בעל שם טוב – משיח'ס סעודה.

ימי הספירה ול"ג בעומר

נהגין שאין מברכים שהחינו ביום ספירת העומר.

נהגים למדוד ביום הספירה מסכת סוטה – נוסף על שיעורים הקבועים – דף ליום דף ליום.

אצל אדמו"ר האמצעי הי' ל"ג בעומר מיום טוב המצויינים. הי' יוצא לשדה בעריכת סעודה קלה, שתיתת משקה ואכילה ביצים מבושלות ובניגונים ובריקודים. וראו אז הרבה מופתים.

בי' חסידים פלעגת מען זיך ועצען פארבריניינגען ל"ג בעומר פארנסאקט בין מנהה לעריב.

בלזובאוויטש .. שביעי של פסח: היום יום עמוד מז.

בעת קריית השידה: כנ"ל.

בסעודה .. שרוי: כך נהג כ"ק אדמו"ר (מהורי"ץ) נ"ע (בכדי לעשות היכר בין ذ' ימים הראשונים ויום השני). על דרך שאין מברכים לישב בסוכה בשם עצרת אף שמנהגנו לאכול אז – כל היום – בסוכה).

ביום אחרון של פסח .. סעודת אחרון של פסח: היום יום עמוד מז.

משיח'ס סעודה: להעיר אשר בהפטורת אחרון של פסח (ישע' סימן ז') מדובר על דבר

משיח. – ראה לקוטי שיחות שם.

בשנת תרס"ז אכל כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע סעודת אחרון של פסח בלבד עם התלמידים, וציווה לחתך תלמיד ד' כוסות, ואמר אז: דאס איז סעודה משיח. מובן, שההוראה היתה לא רק עבור שנה ההיא, כי אם, עבור כל השנים (היום יום עמוד מז. לקוטי שיחות כרך ד' עמוד 1299. עיין שם בארכובה).

נהגין שאין מברכין שהחינו: היום יום עמוד מה.

נהגין למדוד .. מסכת טטה: היום יום עמוד נא.

אצל אדמו"ר .. מופתים: לקוטי דבריהם כרך ג' עמוד תקיט ואילך. היום יום עמוד נה.

בי' חסידים .. ל"ג בעומר: שיחת ל"ג בעומר ה'תש"א סעיף ח (נדפסה בקובנטראס ל"ג בעומר ה'שי"ת – קובנטראס עח). ובמהשך לשיחת שם: "האט מען דערצילייט בשם הרה"ח ר' הלל דרי ענינים אין דעתם: ערשותענס אוּס איז דא אַ חילוק צוישען תפלה מנהה אוּן תפלה מעיריב, הגם אין שולחן ערוץ וווערט ניט דערמאָנט אַזוי פֿיעַל ווועגן דעם, אַבער עַר האט געזאָגט ווי אַ הלכה פְּסֻוקָה אוּס מען מגן זיך ועצען פארבריניינגען פֿאַר מעיריב. צויזענס אין דא אַ הפרש פֿון אַ יחיד בי' אַ רבִּים, אוּן דרייטענס, וואָס אַיְדַּע עַנְּנֵי התפללה, אוּס זאָל זיין אַ עריבות ומתקיות למעלה, אוּן דאָס פֿוּלְּטַעַמְּן דורך אַ פֿאַרבריניינגען ...".

והעיר שם כ"ק אדמו"ר שליט"א בעניין החילוק בין מנהה לעריב: "לכארה, על

בכח לhattucb (בין שאר הדברים) גם על דף היומי במסכת סוטה. ואין צריך לחפש סיבות מודיע לא הצעו זאת - שכן, הסיבה היא פשוטה ביוור: כדי לבוא בהצעה כזו - יש צורך להוכיח תhilah ל הדבר, עד כדי כך, שיחלית להעלות הצעה זו בדיור או בכתוב וכו'. ובנדוד'ד - לא חשבו על הדבר, מכיוון שלא מונחים בזה כו'.

ובכל אופן, אין זה משנה את המזיאות - שכדי ונכון החubb במאמר גם על דף היומי במסכת סוטה, כדלקמן. ע"כ.

במגחת העומר (ל"ג בעומר, סק"ב):

ורבים נהגו **לטמוד גם** [בגוטף למת' שבועות] - שיש בה מ"ט פים] מס' סוטה שיש בה ג"כ מ"ט זפ"ס וטעמו **לפי** שוואים מהחתייהם דמנחה שעורדים, אינה כשרה אלא לטוסה ולעומר.

1) בחות המשולש (בחילק תגהגות החותם סופר): בין פסחא לעזרתא למד החותם סופר מלבד השיעורין בסדרין מס' שבועות עם תלמידיו. וכן במנגני החותם סופר (ס"ב, סכ"א): בין פסח לעזרתא למד עמהם [תלמידיו] מס' שבועות כולה. עד"ז בס' וכחון יהודה על תלמיד החותם, המחד"ם א"ש [רב מאיר אייזנשטיין] מבנו רב מגחים במנגני חג השבועות: בסעודת י"ט נחג... ואח"כ טיש טסכת בעשות אשר למד ביום הספירה. ועוד כחוב שם אחר כך: אציגה פה דבר יקר נחמד מה שהיה רגיל אמר'ו הנזון זכ"ל לזכור בחג השבועות בסיום דפס' שבועות שר טיש בחג הקושש. הטעמים ללימוד מסכת שבועות ביום הספירה בנותף להעיקר) שיש בה מ"ט זפ"ס בנגד מ"ס ימי ספירה, השיבות בין מס' שבועות ימי הספירה - נתבאר בפ' דברי שיר, הובא במנחת העומר הנ"ל - עי"ש. ואין **אין מקומו**.

אוצר החכמה

והנין שאין מברכים שהחינו ביום ספה"ע.
נוהgin שאין מבריכין (ט) שהחינו: הימס יומס ע' מה (דפוס סענ'. כד ניסן).

במאמר מרדי (סחצ"ג, סק"ב):

נשאלתי אם יש לחוש למה שנהגו קצת להקפין[ד] שלא לברך מהחינו מפסח עד ל"ג לעומר [לפי המבוואר בש"ע ריש סחצ"ג איסור נשואין והסתפרות עד ל"ג בעומר מה שאין כן לפי מנהיגינו (מנางג הארייז"ל. ויבואר בكونטרס הבא בעוזה"י) שהאיסורים בכל ימי ספירה]. ואם יש לזה טע' בעיקר או אם הוא מנה' במעות והשבתין

... ואין ספק שנשתרבב זה המנהג ממה שכחוב בש"ע לקמן סי' זקנ"א סי' ז דטוב ליזהר מלומר שהחינו בין המצרים על פרי או על כלבוש ע"כ. וראוי לחקור בעיקרה דהאי דניא מה ראו על כהה ומה

משמעות דה�ל שמע מרבו שמעיה וابتליון
בלי שום פלוגתא שאמרו מלא הין ושפיר
שייך הלשון הין שהוא לשון צח כי
הוא לשון תורה אלא על הלל קשה
כנ"ל אלא ע"כ משום שהייב אדם לומר
בלשון רבוי⁵² (עיין בס' שנות אליו
בליקוטים שאחר מסכת ברכות מה
שפירוש על הא דהילן הנ"ל).

וחדר אמר מפני שעושה מדותיו של
הקדוש ברוך הוא רחמים ואינו אלא
גורות. בזה יבואר מה שכחוב (משל, ל'
יז) עין תלעג לאב ותבוז ליקחת אם
יקורה עורבי נחל ויאכלוה בני נשר, ופי'
הירושלמי⁵³ עין תלעג לאב זו מצות
כיבוד אב ותבוז ליקחת אם זו שילוח
הkn לשלח האם יקורה עורבי נחל שהם
אכזרים שאין להם הנאה אלא שמנקרים,
ויאכלוה בני נשר שהם רחמנים. **וה"פ**
שבכל התורה לא נאמר אריכות ימים כי
אם בשני דברים הללו כיבוד אב ושילוח
הkn לפי שאין השלימות ניכר באדם
אלא כ שיש לו שני מדות הפוכות דהינו
מדת הרחמןיות ומדת אכזריות לפי

"מלא" הו"א דין מים שאובין פולסים דהין
אומרים אין בצר", אך אמרו "מלא" והשתা
שוב לא נתעה כלל לומר שאין בצר", כלומר
שאין פולסין את המקווה, דהיינו יכולין לטעתו
אי כתוב מלא מים שאובין ואיך אפשר לומר אין
בצר"י שאין מלא מים שאובין פולסים, משמע
אבל אי לא היה מלא פולסין, והוא תמה, ע"כ
אין בחיריק והוא כמו הין. והלל שהיה אומר
הין בה' ואעפ"כ היה אומר בלשון רבוי דהינו
שהיה אומר גם תיבת מלא, ואעפ"כ שלשון הלל
היה הין בה' ולא יכולין לטעתו, א"כ למה אמר
תיבת מלא, אלא ה"ט שהייב אדם לומר בלשון
רבוי ורבוי הוכחה לומר "מלא" וזה שייך לומר
תיבת יתרה שיאמר בלשון רבוי. **53** פאה פרק
א הלכה א.

לא גרסין דאתמר אלא אתمر בלי דלת
ונון הגיה בהגחותיו על הש"ט.

דריך ונמר שמעטה וכו'. רשי"ז פי'
מדובר סטיו ולא קאמר אצטבע. ואין
זה נכון דקשה על רבוי גופיה למה לא
אמר אצטבע אלא דזה אינו קושיא ומ"ש
דריך וכו' ה"פ מדקאמר סטיו כפול
היה וسطיו לפנים מסטיו דזהו כפל לשון
אלא מסתמא אמר לו רבוי מעיקרא סטיו
כפול היה ולא הבין רחבה הפי' דאפשר
שהיה עב ביותר ואמר לו רבוי דה"פ
דسطיו לפנים מסטיו היה וכמו שאמר
לו רבוי היה מחזיר תמיד הכפל לשון
זהה שאמר דדריך ונמר שמעטה מפומי'
דרבי. וכן מ"ש (שבת טו, א) הלל אומר
מלא הין מים שאובין פולסים את המקווה
אלא שהייב אדם לומר בלשון רבוי
ופירוש"י שם דהפי' משום דלשון הין
או"פ שאין לשון משנה אף"ה אמר
בלשון תורה וכו' ע"ש עוד פי' ב' ורבינו
אמר שהו דוחק גדול ע"כ אמר דהפי'
משום דשמי אמר ט' קבין והוי ליה
להלל לומר ג' קבין מי לשון הין אלא

51 בד"ה כרhaba. **52** ורבינו בליקוטים שבסוף
ברכות הוסיף בזה דברים: הרמב"ם פריש בשם
אבי ז"ל מפני שהיו שמעיה וابتליון גרי צדק
לא היו יכולים להוציא מפיהם מלת הין ואמרו אין
במקום הין, כדרכן בנ"א עד היום שאינם יכולים
להחזור באותיהםacha"ע, והיה הלל גם הוא אומר
אין כמו שהוא ובתויהם אומרים, עכ"ל. ויש
להקשות אם הם אמרו מחמת שלא היו יכולים
להחזור באותיהם יאמר גם הלל שיכול להחזור,
אתמה, מי לשון רבוי שיק בזה. ויש לבادر
דה"פ דהיא יש לדרך לענין מה אמר הלל מלא,
מלת "מלא" מיותר, והולל הלל אומר הין מים
שאובין וכו', בודאי מלא הוא. וייל דשמעיה
וابتליון אמרו אין, שלא יכול לומר הין כנ"ל,
לכך הוצרכו לומר מלא, دائ לא אמרו מלת

מ"ש א"ש לפि שקדם לכך לא היה אלא רחמן מאד שהיה מכניס אורחים וgomel חסדים אבל המדה של אכזריות עדין לא היה ניכר בו והוא אומרם שאברהם איננו צדיק גמור, אבל בעקידה שעשה מדות אכזריות ג"כ, עתה נשלם וניכר שהוא צדיק גמור. ווז"ש עין תלעג לאב זה כיבוד אב, דהינו שראה בתורה שכחטיב בה אריכות ימים והוא לועג על זה ואינו מקיים ונוהג עצמו במדת אכזריות, ותבוז ליקחת אם שמהזה המצואה של שליחון הקן שצורך להיות בו אכזרי והוא מבזה לוזה ונוהג במדות רחמניות ואין משלח האם. יקרה עורבי נחל נגד מה שאינו מקיים כיבוד אב ואם ונעשה אכזר עליהם לפיכך יקרה העורבים שהם אכזרים שאין רוצים לאכול ואעפ"כ מנוקרים, וכן נגד מה שהוא מבזה בשילוח הקן שנעשה רחמן יאכלוה בני נשר שהם ג"כ רחמנים ווז"ש⁵⁵ לעשות נקמה בגויים וגוי הדר הוא לכל חסידיו ר"ל שף ע"פ שהם חסידים שנוהגים במדת הרחמיםAuf"כ יעשו נקמה בגויים שהיא מדה הפוכה וזהו הדר להם⁵⁶. [וז"ע ביאורו על משליל ל, ז]

שכשהאדם נהוג במדה אחת אינו מוכחה לומר שהוא צדיק אלא י"ל שכד הו בטבעו, אבל כשיש לו שני מדות היפות כגן רחמניות ואכזריות אז מוכחה שהוא צדיק לכך נתן הקב"ה לישראל מזות של רחמניות שהוא כבוד אב ואם שהוא רחמניות גדול לה פי שכשנאים לידי זקנה ואין להם מקום לנוח דין הוא שירחם עליהם. ושוב נתן להם מזות אכזריות⁵⁷ דהינו שליחון הקן שהוא אכזריות גדול שנוטל הבנים ומשלח האם ואיתא בירושלים (וכענין זה איתא במדרש רות החדש דף ז) שכשמשלח האם לפעמים הולכת מהמת צער וטובעת במים אם כן הוא בודאי אכזריות גדול לה כל כתיב שני מזות אלו אריכות ימים לפי שבשני מדות הללו נשלם האדם בתכילת הטוב ובזה א"ש מ"ש בברכות שם מפני שעשו מדורתו של הקב"ה רחמים ואין אלא גזירות ורק שכד גור הש"ת ובזה יתיישב קושית המוס' מגילה כה, א ד"ה מפני]. ווז"ש בעקידה⁵⁸ עתה ידעת כי ירא אלהים אתה. וקשה מי לשונ עתה ידעת והלא הוא היה צדיק גם מקודם לכך. אבל לפי

שליחון הקן היא מצואה אכזרית, ולא בכדי למדנו רחמניות אלא שלימות המצאות בהם חלק רחמים וחלק אכזריות. אמן דברי רבינו יש להעמים בדברי הרמב"ם במרוג' שהביא הרמב"ץ שם שכח שבאמת לפ"ז המשנה שאין אלא גזירות אין למצואה זו סרך רחמים כלל ואין טעם למצאות אלא חפוץ הבורא, אלא שלדברי רבינו יש עניין בדוקא עשית מצואה בדרך אכזריות לקנות בניו אף מדה זו לשעת הצורך. 55 בראשית כב, יב. 56 תהלים קמט, ז. 57 באישין פרשת יתרה מבאר את נסיוון העקירה: כי הלא אין מדות אברם ויצחק שווין כי זה חסר וזה דין, וע"כ מדת יצחק היה לבתיהם חמול על עברי

⁵⁴ עיי' חוס' מגילה כה, ובמהרש"א שם שהביא מתוגום יונתן כמו"כ שאיסור של אותו ואת בנו הוא משומם רחמנות. והרמב"ן עה"ת (דברים כב, ז) מישב שימוש"כ שעשו מדורתו של הקב"ה רחמים ואין אלא גזירות, לומר שלא חס האל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו, שאין רחמי מגיעין בעבלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו, שא"כ היה אסור השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מודת הרחמנות ושלא נחאצדר וכ"ו, ומצות הала בכלה ובעו"ף אין רחמניות עליהם אלא גזירות בניו להדריכנו וללמד אותנו המרות הטובות, עכ"ז. ודברי רבינו מתבאר שבאמת עיקר מזות

with a
m

ON JEWISH LEARNING

FRANZ ROSENZWEIG

edited by N. N. Glatzer

The University of Wisconsin Press

than "the words of the Torah" (II, 102). But these are passing remarks without consequence in the system of the *Star*. Only after Rosenzweig had completed the *Star*, returned from the war, married and established a home, started to direct the Lehrhaus and joined the Talmud study group of Rabbi Nehemiah A. Nobel, only then did "Law" take on a new importance for him.

The reader does well to keep in mind that Rosenzweig, the theoretician and thinker, was strongly determined by the impressions of his senses. **The actual**, bodily experience came first; the formula, the theory, the system, followed. Whenever the written word was not directly based on living action, it was clearly the longing for action which prompted Rosenzweig to speak.

It is very probable that the Frankfort experience of Jewish observance—beautiful and moving in spite of its rigidity—and the intimate contact with the conservative Rabbi Nobel confirmed in Rosenzweig the view gained in Warsaw that "it can be done." *The Builders* argued that, just as knowledge can be acquired only by the individual's delving into that knowledge, so practice—which is just as knowledge an integral part of Judaism—can be understood only by practicing. A pragmatic approach indeed.

As in the realm of Jewish "learning," so here, in the realm of law, what is being done must be transformed from mere substance and matter into inner power. In order to make this clear Rosenzweig, resuming the terminology used in the *Star*, distinguishes between the two German terms for commandment. **Gesetz** means to him the cold, objective, neutral paragraph of the code, the substance and matter of the law; this *Gesetz* must be

transformed into that which it was when it first issued from its divine source: *Gebot*, the living, unmediated call to action which the divine creator demands of the human creature. Man's response cannot be an unquestioning bearing of the law or slavish obedience to its letter; it can only be a loving acceptance of what his present situation in life—his inner ability—allows him to accept. The personal ability to fulfil the law must decide. We choose; but the choice is made in absolute honesty and in a readiness to increase our responsibilities.

This strictly undogmatic and apparently liberal approach to the problem of Jewish observance should not detract our attention from Rosenzweig's actual purpose: to regain for the law the central place it once occupied in Jewish life and to re-establish the connection between the theological concept of divine revelation and the register of rules for human behavior. These are not "customs and ceremonies" but laws of God. There is an intimate relationship between a minute detail of Halakhah and the lofty "I am the Lord thy God."

This was the cardinal point to which Martin Buber, the addressee of *The Builders*, objected. His letters to Rosenzweig which appear here for the first time in English (see Appendix) show beneath the friendship between the two men an abysmal difference of opinion. Had Buber given Rosenzweig a full-scale answer, the exchange of views might have become one of the major religious debates in modern Judaism. Buber, who quite often in his career engaged in heated polemics, did wise to exercise self-restraint in not accepting Rosenzweig's challenge and reacting only in these short letters. Buber denies any direct connection between revelation and the tradi-

acknowledged by the husband on Friday evening in the biblical song of the Woman of Valour.¹³ In this sphere lies the prohibition of images, again not realized according to what is being uprooted, but according to what is being planted and cared for: the sehse of the incomparableness of the One, and not less the infinite and infinitely many-sided raiment of melodies which the course of the centuries has woven around the Invisible and His service. In it lies the rigid seclusion from the nations, which the Law enforces to the very details of every-day life, but again not realized in the manner of external isolation but, rather, in that of an internal union; and yet the historical law of assimilation lies in it as well, with none among the nations subjected to it so actively and so passively as the messianic people. Both aspects impose on us equal responsibility, restraining our energies, releasing new energies. The field of action is one.

And again we have to realize that with this unifying and broadening of the Jewishly do-able, nothing has really been done. Whatever can and must be done is not yet deed, whatever can and must be commanded is not yet commandment. Law [*Gesetz*] must again become commandment [*Gebot*] which seeks to be transformed into deed at the very moment it is heard. It must regain that living reality [*Heutigkeit*] in which all great Jewish periods have sensed the guarantee for its eternity. Like teaching, it must consciously start where its content stops being content and becomes inner power, our own inner power. Inner power which in turn is added to the substance of the law. For even if one should wish to do "everything" possible, he would still not fulfill the Law—he would not fulfill it in a way by which law would

become commandment; a commandment which he must fulfil, simply because he cannot allow it to remain unfulfilled, as it was once expressed in Akiba's famous parable of the fishes. Thus what counts here, too, is not our will but our ability to act. Here too the decisive thing is the selection which our ability—without regard to our will—makes out of the wealth of the possible deeds. Since this selection does not depend on the will but on our ability, it is a very personal one; for while a general law can address itself with its demands to the will, ability carries in itself its own law; there is only my, your, his ability and, built on them, ours; not everybody's. Therefore, whether much is done, or little, or maybe nothing at all, is immaterial in the face of the one and unavoidable demand; that whatever is being done, shall come from that inner power. As the knowledge of everything knowable is not yet wisdom, so the doing of everything doable is not yet deed. The deed is created at the boundary of the merely doable, where the voice of the commandment causes the spark to leap from "I must" to "I can." The Law is built on such commandments, and only on them.

The growth of the Law is thus entrusted once again to our loving care. Nobody should be allowed to tell us what belongs to its spheres, as nobody was allowed to tell us what belonged to the sphere of teaching. We should not even wish to know that beforehand, even if we could. Neither our wish nor our knowledge should anticipate that choice. We may know beforehand the sphere of the doable; we may wish beforehand that our deed shall find its place within that sphere; but whether it will actually find it there does not depend on our knowledge or wish, however much we assign them direction and

idim and used a prayer book full of mystical directions.

All this is not only past but present, and yet I am the way I am: with much imperfection, yet nothing is felt to be missing any more. May your good heart understand me!

May you be sealed for a good life.

Yours,

MARTIN BUBER.

Martin Buber to Franz Rosenzweig

Heppenheim, June 24, 1924

Dear Friend:

I hear that at first you had agreed to have *The Builders* published but then had reconsidered. I would like to recommend to you that you have it printed, no matter how it had originally been announced. I would prefer to have that epistle published by itself. If I am able to write an answer, it will contain nothing in disagreement with its details. I agree to everything that follows from the letter's premises, but not to those premises themselves. It is my faith that prevents me from doing this. You know, my dear, that I do not use this word lightly, and yet here it is quite appropriate. **I do not believe** that *revelation* is ever a formulation of law. It is only through man in his self-contradiction that revelation becomes legislation. This is the fact of man. I cannot admit the law transformed by man into the realm of my will, if I am to hold myself ready as well for the unmediated word of God directed to a specific hour of life.

It is part of my being that I cannot accept both [the